

Globaalin kuluttajan OPPIKIRJA

Kreetta Kuokkanen - Espoon kaupunki

1. On vain yksi maapallo

Kulutamme joka päivä erilaisia asioita kuten ruokaa, vaatteita ja elektroniikkaa. Kaikki kulutus ei näy päällepäin, vaan kulutamme tuotteiden mukana myös ”näkymättömästi” esimerkiksi tuotannossa käytettyä vettä ja lämmitysenergiaa. Autolla tai bussilla liikkuessamme tankissa kuluu polttoainetta, ja koulukirjojemme paperin tekemiseen tarvitaan puuta. Kulutamme muitakin palveluja: katsomme televisiota, käymme elokuvissa tai uimahallissa. Mil-laista näkymätöntä kulutusta niihin mahtaa liittyä?

TEHTÄVÄ 1a

Näkymätöntä kulutusta. Valitse neljä erilaista tuotetta tai palvelua, joita olet ostanut tai käyttänyt viime aikoina. Listaa ne, ja listaa sitten kunkin perään muistiinpanot siitä, millaista näkymätöntä kulutusta arvelet niiden taakse kätkeytyvän.

Pohdittuanne näkymätöntä kulutusta ensin itsekseenne kokoontukaa luokassa noin 4–6 hengen ryhmiin ja vertailkaa valitsemiinne tuotteita tai palveluita ja niiden näkymätöntä kulutusta. Pohtikaa yhdessä tavaroidenne alkuperää ja sitä, mistä tuotteet ovat matkustaneet ennen päätymistään teille.

- <Alex>** Mantsan tunnilla kerrottiin, että jos kaikki maailman ihmiset kuluttaisivat yhtä paljon kuin suomalaiset, tarvittaisiin jotain kolme maapalloa.
- <Nea>** Mitä se tarkoittaa?
- <Alex>** No kai sitä, että me kulutetaan liikaa.
- <Saku>** En mä ainakaan kuluta liikaa, en mä saa kuin 40 euroa kuukaudessa rahaa. Ei sillä paljon mitään saa ostettua.
- <Ida>** Mutta kulutetaanhan me ainakin ruokaa, jota ei itse osteta ja koulukirjat kuluu...
- <Saku>** No, niinpä, mun mantsan kirjasta puuttuu kannet...
- <Alex>** Mutta mitä sitten oikeasti tapahtuisi, jos kaikki kuluttaisi kuten me? Siis se juttu, että tarvittaisiin monta maapalloa?
- <Nea>** En mä vaan tiedä...

TEHTÄVÄ 1b

Laske ekologinen selkäreppusi tai ekologinen jalanjälkesi. Etsi netistä ekologisen jalanjäljen tai selkäreppun mittaava testi (sinua voivat auttaa esimerkiksi osoitteet myfootprint.org tai suomeksi vihreapolku.info sekä luontoon.fi > Retkeilyn ABC > Ympäristövinkit). Jos teet tehtävän kotona, voit kysyä vanhemmiltasi apua, sillä kaikkia kulutusvalintoja eivät koululaiset vielä tee itse. Kirjaa ylös saamasi luku ja vertaa sitä testin antamiin keskimääräisiin tuloksiin tai luokan tuloksiin. Keskustelkaa luokassa siitä, mistä tulosten erot johtuvat. Mitkä asiat vaikuttivat tulokseen eniten? Onko nuorten ja vanhempien välillä eroa selkäreppun suuruudessa? Mitä arvelette esimerkiksi suosikkibändinne tai presidentin saavan tulokseksi? Kasvaako vai pieneneekö reppunne tulevaisuudessa? Miksi?

EKOLOGINEN SELKÄREPPU

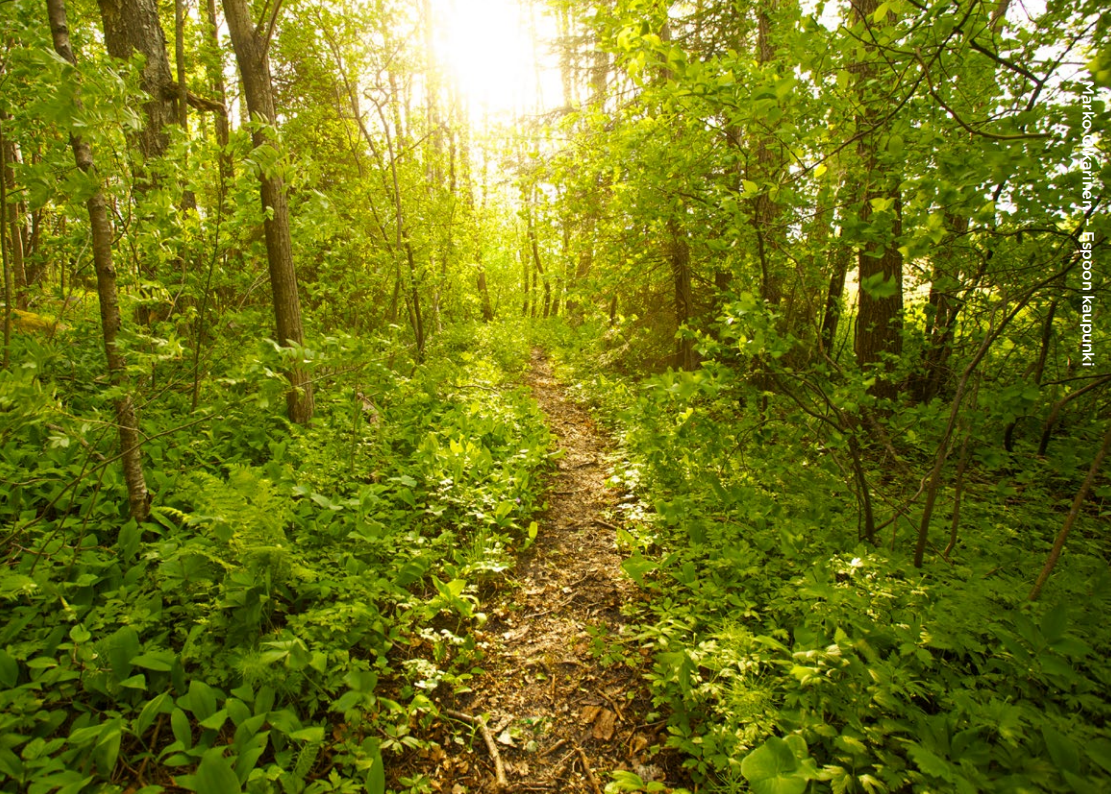
Tehtävässä 1a mietit varmasti, kuinka paljon erilaisia luonnonvaroja tuotteiden valmistamiseen käytetään. Ruokakasvien kasvattamiseen kuluu maata ja siinä olevia ravinteita ja vettä, ruoantuotannossa käytettävät kotieläimet tarvitsevat nekin ruokaa. Autojen bensiini tehdään öljystä, joka puolestaan porataan maan sisältä tai merenpohjasta. Uimahallipalvelun kuluttaminen vaatii ainakin vettä, veden puh- taana pitäviä kemikaaleja sekä energiaa veden ja saunojen lämmittämiseen.

Ekologinen selkäreppu kertoo kilogrammo- na (kg) sen määrän erilaisia materiaaleja, jonka tuotteen valmistaminen, käyttö ja jä- tehuolto ovat kuluttaneet jossakin vaiheessa jossakin päin maailmaa. Ekologinen selkäreppu on siis näkymätön reppu, jota kaikki tuot- teet kantavat mukanaan. Kuvittele mielessäsi kultasormus. Sen massa on vain 5 g, mutta

se kantaa mukanaan 2700 kg:n selkäreppua luonnonvaroja, joita sen valmistamiseen on tarvittu. Esimerkiksi tunti uimahallissa puo- lestaan kuluttaa noin 11 kg luonnonvaroja.

EKOLOGINEN JALANJÄLKI

Jokainen ihminen tarvitsee maapallolta tietyn määrän maata ja vettä, jolla voi- daan tuottaa tarvitsemamme ruoka, suoja sekä kuidut vaatteisiimme ja johon voi- daan varastoida tuottamamme jätteet. Ekologinen jalanjälki kertoo, kuinka pal- jon peltoja, metsiä, ruohomaita ja vesi- alueita tarvitaan uusiutuvien luonnonva- rojen tuottamiseen, ihmisten tekemien rakennelmien sijoittamiseen ja energi- antuotannossa vapautuvan hiilidioksidin sitomiseen kasvistoon, jotta se ei jäisi ilmakehään muuttamaan ilmasto- a. Eko- loginen jalanjälki ilmaistaan pinta-alana, jonka yksikkö on hehtaari.

Markku Kallinen - Espoon kaupunki

Päivi Pöyhönen - Finwatch

Luonnonvarojen kulutus näkyy ympäristössä. Indonesiassa tinamalmien kaivaminen on paikoin muuttanut maiseman kuun kraattereita muistuttavaksi

Kun lasketaan yhteen kaikkien maailman ihmisten ekologinen jalanjälki ja verrataan sitä koko maapallon tuottaviin maa- ja vesialueisiin, todetaan, että kulutamme luonnonvaroja nopeammin kuin ne pystyvät uusiutumaan. Itse asiassa jo vuodesta 1987 lähtien ihmiskunnan ekologinen jalanjälki on ollut tuottavaa aluetta suurempi.

Kaikki tämän päivän lapset ja nuoret ovat koko ikänsä eläneet maailmassa, jossa kulutetaan enemmän kuin olisi mahdollista. Tämä tarkoittaa sitä, että metsää hakataan enemmän kuin sitä kasvaa tilalle, hiilidioksidia jää ilmakehään aiheuttamaan ilmastomuutosta ja kaloja pyydetään niin, että niiden kannat vähenevät. Viime vuosina on alettu joka vuoden loppupuolella julkaista se päivämäärä, jolloin ihmiskunta on käyttänyt kyseisen vuoden maapallon biologisen tuotannon ja jonka jälkeen elämme velaksi – lainaamme luonnonvaroja tulevilta sukupolvilta. Vuonna 1995 ekovelkapäivä eli

ylikulutuspäivä oli 21. marraskuuta, vuonna 2005 2. lokakuuta ja vuonna 2014 19. elokuuta. Mitä päivämäärän aikaistuminen kertoo? Kuten Alexin maantiedon tunnilla oli kerrottu, ekologinen jalanjälki voidaan kuvata myös ”maapalloissa”. Kansainvälisen luonnonsuojelujärjestön, WWF:n, laskelman mukaan jokaisen ihmisen ekologinen jalanjälki voisi olla 2,1 hehtaaria vuodessa, jotta luonnonvarojen kulutus olisi vielä kestävä. Laskelmien mukaan suomalaisten ekologisen jalanjälki on tällä hetkellä kuitenkin 5,2 hehtaaria, joten jos kaikki maailman ihmiset kuluttaisivat kuten suomalaiset, tarvittaisiin 2-3 maapalloa. Köyhimpien kehitysmaiden ihmisten jalanjälki on vain noin 1 hehtaari henkeä kohti. Suomalaisten jalanjälki on maailman suurimpien joukossa. Millä mailla mahtaa olla vielä suomalaisiakin suurempi jalanjälki?

Ekologinen selkäreppu ja ekologinen jalanjälki auttavat meitä ymmärtämään, että mikään tavara ei ilmaannu tyhjästä, vaan

sen tuottamiseen tarvitaan luonnonvaroja. Meillä on kuitenkin vain yksi maapallo ja kestävästi ajatellen meidän ei pitäisi kuluttaa enempää kuin maapallo pystyy tuottamaan.

MAAILMAN ERILAISET KULUTTAJAT

Vuonna 1961 ihmiskunta käytti vain puolet siitä, mitä se olisi voinut käyttää maapallon biologisesta tuotantokyvystä. Nykyisten peruskoululaisten ja lukiolaisten vanhemmat ovat eläneet lapsuutensa ja nuoruutensa silloin, kun ei vielä olisi tarvittu ylimääräisiä maapalloja eli ekologinen jalanjälki oli kohtuullinen. Tosin silloinkin eri maiden välillä oli suuria eroja jalanjäljen suuruudessa. Miten vähäisempi kulutus näkyi? Oliko elämä tylsempää?

Ekologinen jalanjälki maiden välillä vaihtelee laskelmien mukaan 0,5 hehtaarista 9,4 hehtaariin. Eri maissa elävien ihmisten kulutuksessa on siis hurja ero. Mistä tämä johtuu?

TEHTÄVÄ 1c

Kulutus ennen minua. Kysy vanhemmiltasi, isovanhemmiltasi tai muilta sinua vähintään yhtä sukupolvea vanhemmilta ihmisiltä, mitä eroja on kulutuksessa nykyään ja heidän nuoruudessaan. Mitä kaikkea kulutettiin vähemmän aiemmin? Kulutettiin jostain enemmän? Kirjaa vastaukset ylös ja vertailkaa luokassa haastattelujenne tuloksia.

TEHTÄVÄ 1d

Kulutus toisaalla. Mistä johtuvat kulutuserot eri maiden välillä? Etsi tietoa netistä tai kirjoista, kysele ihmisiltä, jotka ovat viettäneet aikaa eri maissa, tai pohdi itse. Kirjaa ylös syitä eroihin ja vertailkaa tuloksia luokassa.

- <Nea> Uutisissa kerrottiin, että Australiassa on ollut jo monta vuotta tosi kuivaa.
- <lida> Me katsottiin ussan tunnilla jotain pakolaisleirivideota, missä lapset joutui hakemaan vettä kaivosta, joka oli yhteinen ainakin sadalle ihmiselle. Täällä Suomessa ei ainakaan ole vedestä pulaa, taas on satanut koko viikon...
- <Saku> Meidän iskä sanoo, että veden säästäminen Suomessa ei auta ketään Afrikassa.
- <Alex> Kai me voitaisiin myydä meidän vettä sinne...
- <lida> Ei kuulosta kovin järkevältä. Tai siis jonkun öljyn myymisen ymmärtää, kun kaikilla mailla ei sitä ole, mutta veden myyminen...
- <Nea> Eli vesipulasta kärsivät ei ole meidän ongelma, kun ei me voida tehdä mitään, vai...?

2. Kulutuksen jäljet

Kulutusvalinnoillamme on vaikutuksia ympäristöön lähellä ja kaukana. Jokapäiväisen arkielämämme pienet teot kuten kulkeminen paikasta toiseen tai suihkussa käynti ovat yhteydessä ympäristön hyvinvointiin ympäri maailmaa.

VETTÄ LAUTASELLA - TULVA JÄÄKAAPISSA

Vesi on arvokkain luonnonvaramme, sillä ihminen kestää ilman juomavettä vain noin kolme päivää. Maailmassa on tällä hetkellä noin miljardi ihmistä, jotka kärsivät puhtaasta vedestä. Kulutukseen on laskettu mukaan juomaveden lisäksi myös esimerkiksi ruoanlaitossa, tiskauksessa ja peseytymisessä käytetty vesi. Hanasta tai suihkusta valuvan näkyvän veden lisäksi kulutamme kuitenkin myös näkymätön-

tä eli piilovettä, toisin sanoen jonkin tuotteen kasvatuksen, tuotannon ja jalostuksen aikana kulutettua vettä. Esimerkiksi appelsiinimehulasillisen tuottamiseen on käytetty 170 litraa vettä. Hampurilaisen valmistamiseen kuluu 2 400 litraa vettä ja kupilliseen kahvia tarvitaan 140 litraa vettä, kun lasketaan mukaan kahvinviljelyyn, kahvipapujen kuljetukseen ja käsittelyyn käytetty vesimäärä.

Meillä on mahdollisuus vaikuttaa vedenkulutukseen myös kaukana kotimaastamme ilman, että meidän täytyy alkaa pullottaa suoma-

laista pohjavettä ja kuljettaa sitä vesipulasta kärsiville. Kulutusvalintamme vaikuttavat siihen, miten paljon vettä käytetään muualla. Jos syömmme Suomessa kasvatettua ja jalostettua ruokaa, emme käytä kovin paljon muiden maiden vesivarantoja. Suomalaisen käyttämästä vedestä yli 40 % on kuitenkin muiden maiden vettä. Esimerkiksi lähes kaikki vaattemme on tehty puuvillasta, jonka viljely vaatii valtavasti vettä. Farkkujen tekemiseen kuluu tutkimusten mukaan 10 850 litraa vettä. Puuvillaa ei viljellä Suomessa joten kannamme vaatteisamme piilovettä, joka on todennäköisesti peräisin Afrikasta tai Aasiasta.

Vesijalanjälkemme kertoo sen, kuinka paljon näkyvää vettä ja piilovettä kulutamme yhteensä esimerkiksi vuoden aikana. Eri tuot-

teille voidaan myös laskea vesijalanjälki. Vesi voidaan laskea edellisessä luvussa mainitun ekologisen selkärepun sisältöön. Usein vesimäärä kuitenkin ilmoitetaan erikseen, koska muuten repun paino kasvaisi hulvattomasti ja vesimäärä peittäisi alleen muun kulutuksen. Kun keskivertosuomalaisen 155 litran päivittäiseen näkyvään vedenkulutukseen lasketaan mukaan piilovesi, niin summaksi tulee päivässä noin 4 700 litraa. Se on yli 30 000 litraa viikossa. Huh ja spläts!

HIILENMUSTAT JALANJÄLJET

Paljon puhuttu ilmastonmuutos johdetaan pitkälti siitä, että käytämme hiiltä sisältäviä fossiilisia polttoaineita, joista aiheutuu niin sanottuja kasvihuonekaasujen päästöjä. Tunnetuimmat kasvihuonekaasut ovat hiilidioksidi eli CO₂ ja metaani eli CH₄. Koska tuotamme nykyisin enemmän kasvihuone-

TEHTÄVÄ 2a

Vetisiä aterioita. Katso oheista listaa ruokatarvikkeiden piilovesimääristä. Kokoa sen avulla kaksi ateriala: paljon piilovettä kuluttava "vetinen ateriala" ja vähän piilovettä kuluttava ateriala. Pohdi myös, kuluuko aterioihin vettä Suomessa vai ulkomailla.

TEHTÄVÄ 2b

Ilmastoystävälliset vinkit arkeen.

Suurin osa kotien ilmastopäästöistä syntyy asumisesta, liikkumisesta ja ruokailusta. Tee itsellesi ja perheellesi vinkkilista isommista ja pienemmistä asioista, joilla voitte vähentää päästöjanne näillä kolmella osa-alueella.

Vinkkejä esimerkiksi sivuilta:

ilmasto.org

> Vaikuttaminen > Ilmastoystävällisiä arkivalintoja

motiva.fi

> Koti ja asuminen tai > Liikenne

kuluttajaliitto.fi

> Eettinen kuluttaminen

kaasuja kuin maapallon kasvillisuus pystyy siirtämään, osa kaasusta jää ilmakehään lämmittämään sitä. Ilmastonmuutoksesta aiheutuu erilaisia vaikutuksia, joiden suuruus on vasta viime vuosikymmeninä alettu ymmärtää. Parhaillaan käydäänkin suuria kansainvälisiä neuvotteluja, jotta ilmaston lämpeneminen saataisiin pysähtymään. Ilmastonmuutos on koko maailmaa koskettava eli globaali ongelma. Kasvihuonekaasut eivät välitä valtioiden rajoista vaan leviävät kaikkialle.

Valitettavasti ilmastomuutos koskettaa kaikkien pahiten juuri maailman köyhimpiä alueita, jotka eivät ole edes itse aiheuttaneet kovin paljon päästöjä. Ilmaston lämpeneminen aiheuttaa kuivuusaaltoja alueilla, jotka nyt jo kärsivät kuivuudesta ja voivat pahimmillaan tuhota viljelykasvien sadot niin isolla alueella, että siitä seuraa nälänhätää. Nälänhädästä

RUOAN VESIJALANJÄLKIÄ

Hampurilainen (150 g)	2400 l
Leipäviipale (30 g)	40 l
Peruna (100 g)	90 l
Kananmuna	200 l
Juustoviipale (10 g)	50 l
Omena (ulkomainen)	70 l
Omena (suomalainen)	30 l
Appelsiini	50 l
Banaani	60 l
Kananliha (100 g)	280 l
Sianliha (100 g)	590 l
Naudanliha (100 g)	1400 l
Soijapapu (100 g)	180 l
Riisi (100 g)	330 l
Perunalastupussi (200g)	185 l
Kupillinen kahvia (1,25 dl)	140 l
Kupillinen teetä (2,5 dl)	35 l
Lasillinen maitoa (2 dl)	200 l
Lasillinen omenamehua (2 dl)	190 l

Lähteet:

www.vesijalanjalki.org,
www.waterfootprint.org

kärsivät ihmiset saattavat joutua lähtemään omalta kotiseudultaan pakoon nälkää. Ilmastonmuutos synnyttää siis myös ilmastopakolaisuutta.

Hiilijalanjälki kertoo, kuinka monta kilogrammaa (kg) ilmastomuutosta aiheuttavia kasvihuonekaasupäästöjä jokin tuote tai toiminta aiheuttaa. Valtaosa suomalaisten hiilijalanjäljestä syntyy asumisesta, liikkumisesta ja syömisestä. Nuoret eivät itse vielä päästä asumisestaan eivätkä huristele paljonkaan fossiilisia polttoaineita kuluttavilla autoilla tai lentokoneilla, mutta esimerkiksi syömisestä aiheutuu noin 20 % kaikista kotitalouksien kasvihuone-

TEHTÄVÄ 2c

Laske jälkesi. Vesi- ja hiilijalanjäljen laskemiseen on kehitetty erilaisia laskureita.

Esimerkiksi osoitteesta www.vesijalanjalki.org voit laskea oman vesijalanjälkesi, ja sivustolla ymparisto.fi (> Ilmasto ja ilma > Ilmastonmuutoksen hillintä) voit laskea hiilijalanjälkesi. Netistä voi löytyä myös muita testejä tarkoitukseen. Tee testit ja pohdi, mitkä asiat vaikuttivat tuloksiisi.

Greenpeace

Maailman metsät ovat elinehto elämälle. Metsien häviämiseen voidaan vaikuttaa kohtuullisella kulutuksella ja vastuullisemmalla tuotannolla.

päästöistä. Mikä älyttömintä, jopa 1/3 alun perin syötäväksi tarkoitettua ruoasta heitetään roskikseen. Ensin siis aiheutetaan ilmastoa muuttavia päästöjä ja loppujen lopuksi ruokaa ei edes syödä.

Ruokavalintamme vaikuttavat hiilijalanjälkemme suuruuteen. Suurimmat päästöt aiheutuvat naudanlihasta ja juustosta, koska niiden tuottaminen vaatii paljon rehua ja lehmien märehähtäminen tuottaa metaania. Riisin vedenalainen viljely aiheuttaa myös huomattavia metaanikaasun päästöjä. Peruna onkin huomattavasti riisiä ilmastoystävällisempi vaihtoehto.

SADEMETSÄÄ PARVEKKEELLA

Vesi- ja hiilijalanjälki eivät kerro kaikkia kuluttamisen ympäristövaikutuksia. Ruoan, vaatteiden ja tavaroiden kulutus voi vaikuttaa vaikkapa aasialaisten ompelijoiden terveyteen tai (esimerkiksi maatalouden tuottaman lannoitekuorman kautta) Itämeren rehevöitymiseen ja sinilevän määrään. Kulutusvalinnoillamme voi olla vaikutusta myös maapallon sademetsiin. Parvek-

keellasi tai olohuoneessasi saattaa olla pala sademetsää sisustuksen tai huonekalujen muodossa. Sademetsiä raivataan runsaasti myös viljelykätöön. Sademetsät toimivat elinympäristönä lukuisille kasvi- ja eläinlajeille, joista suurta osaa ei ole vielä löydettykään. Lisäksi sademetsiä tarvitaan hillitsemään ilmastomuutosta hiilidioksidin sitomiskykynsä avulla.

TEHTÄVÄ 2d

Made in Sademetsä. Osoitteesta

www.kulutus.fi/madeinsademetsa/ löytyy peli, jossa pääset sisustamaan asuntoasi eri puolilta maailmaa peräisin olevilla materiaaleilla, huonekaluilla ja tavaroilla. Valintojesi yhteydessä saat tietoa tuotteiden alkuperästä ja niiden valmistamiseen liittyvistä vaikutuksista ympäristöön ja ihmisiin. Lopuksi saat huoneesi perusteella arvion siitä, millainen sisustajatyypsi olet. Kokeile erilaisia sisustuksia, ja katso, miten tulokset eroavat toisistaan.

Clean Clothes Campaign

- <lida> Hei – onko sulla uusi puhelin?
 <Nea> Jep, sain tämän viime viikonloppuna, eikä ole ihan sairaan hieno...
 <Alex> Mun piti valita ennen koulun alkua uuden puhelimen ja uusien farkkujen ja hupparin välillä. Ostin sitten vaatteet, onneksi farkut oli halvempat kuin äiti oli kuvitellut ja sain sitten vielä yhden siistin t-paidanikin.
 <Nea> Täytyykö teidän tehdä kotona töitä, että saatte rahaa vaatteisiin ja muihin juttuihin?
 <Alex> Joo, mun pitää ulkoiluttaa koiraa, täyttää tiskikone ja ööh... siivota oma huone...
 <Saku> Ha haa, siitä sulle ei kyllä pitäisi maksaa, jätjän huone on niin sotkuinen aina.
 <lida> Meidän piti miettiä, missä meidän tavarat valmistetaan. Mun farkuissa lukee Made in China.
 <Nea> Tässä kännykässä ei lue mitään, mutta eikö Nokian kännykät tehdä Suomessa...?

3. Ihmiset tavaravuorten takana

Mistä meidän käyttämämme tavarat ja vaatteet tulevat ja minne ne lopulta päätyvät? Kuka ne on valmistanut ja kenelle menevät niistä kaupassa maksamamme rahat?

KURKISTUS TAVARAVUORTEN TAAKSE

Kuinka monta kännykkää sinulla on ollut elämäsi aikana? Nykyään kännykän omistaminen on lähes itsestäänselvyys. Meille matkapuhelimen ajanmukaisuus on myös tärkeää. Tämä näkyy puhelinten tuotannossa, sillä on laskettu, että joka sekunti maailmassa valmistuu 36 matkapuhelinta. Kännykkä sisältää noin 20 erilaista metallia ja sen lisäksi erilaisia muoviosia. Metallit, kuoret, akut, laturit ja muut osat tulevat eri puolilta maailmaa, ja ennen kuin valmis kännykkä on paketissa kaupan hyllyllä, välissä on voinut olla kymmeniä kaivoksia ja tehtaita. Kulutuselektronikkaa kuten känny-

köitä, tietokoneita, pelikonsoleita ja tabletteja valmistetaan erityisesti Aasian maissa. Laitteissa käytettävät metallit juontavat juurensa esimerkiksi Afrikassa sijaitsevaan Kongon demokraattiseen tasavaltaan, joka on maailman suurimpia tinan ja kobolttin tuottajia. Farkkujen tai t-paitojen tuotantoketjuun puolestaan kuuluvat ainakin puuvillan viljely, langan kehrääminen ja värjääminen, kankaan kutominen ja vaatteiden ompelu, joita tehdään muun muassa Länsi-Afrikassa sekä Keski- ja Etelä-Aasiassa.

Microsoft Mobilella (ent. Nokia) on tehtaita ympäri maailmaa kuten Meksikossa, Kiinassa

ja Intiassa. Yritys on vain yksi esimerkki monista isoista yrityksistä, jotka ovat siirtäneet tuotantonsa sellaisiin maihin, joissa tuotteiden valmistus on halvempaa kuin Suomessa, jossa Nokioitakin ennen tehtiin. Köyhemmissä maissa työntekijöille ei tarvitse maksaa niin paljon palkkaa kuin Suomessa. Lisäksi työläinsäädäntö ja ympäristömääräykset eivät yleensä ole niin tiukkoja kuin meillä. Työntekijöiden vaatimukset työolojen kohentamisesta voidaan helposti ohittaa ja haitallisia aineita pääsee helpommin ympäristöön.

Suomessa ei enää valmisteta myöskään juuri lainkaan vaatteita. Vaatetuotanto on siirtynyt suureksi osaksi Aasian maihin. Tehtaat ovat kaukana brändiyritysten pääkonttoreista, ja tuotannon valvominen on vaikeaa. Monesti tuotteet tai niiden osta tilataan toisilta yrityks-

Lähde: Norwatch & CCC. Prosentit on laskettu arvonnäisäverottomasta hinnasta.

TEHTÄVÄ 3a

T-paidan hinta. Oheinen kuva kertoo, kuinka paljon Euroopassa myydyistä t-paidista keskimäärin menee kunkin sen valmistukseen ja myyntiin osallistuneen tahon kukkaroon. Pohdi yksin tai ryhmässä, mikä olisi mielestäsi reilu jako eri toimijoiden välillä. Kenen työ on raskainta tai vaikeinta? Millaisissa oloissa valmistukseen osallistuvat eri ihmiset työskentelevät? Mikä olisi sinun mielestäsi reilu jako? Kirjaa ylös ja perustele. Samaa voit testata lenkkarilla sähköisessä osoitteessa globaalikuluttaja.fi (luku 3).

siltä eli alihankkijoilta, jolloin tuotantoketjujen valvonta hankaloituu entisestään. Luuletko, että vaate- tai kännykkäkaupan myyjä osaisi kertoa, mistä hänen myymänsä tuote on peräisin? Testaa jos uskallat!

Meidän suomalaisten kuluttajien kannalta on tietysti hyvä, että puhelimet tai vaatteet eivät maksa kovin paljon. Tämä hyödyttää myös yrityksiä, sillä mitä halvemmalla yritys tekee tuotteita, sitä enemmän sille jää voittoa. Mutta millaisissa työoloissa tuotteet valmistetaan ja ketkä niitä valmistavat? Millaista palkkaa he saavat? Olisiko sinulla oikeus tuotteen ostajana tietää?

KÖYHÄT VAI KÖYHDYTETYT MAAT?

Kongon demokraattinen tasavalta on maa, jolla on suuret luonnonrikkauudet. Silti se on yksi maailman köyhimmistä maista. Luonnonvarat,

maantiede ja teollistumisen aste selittävät osittain sen, miksi toiset maat ovat köyhiä ja toiset vauraita. Maan ja jopa maanosien köyhyyteen vaikuttavat kuitenkin myös historia, politiikka ja kaupankäynnin ehdot niin maan sisällä kuin eri maiden välilläkin. On hyvä muistaa, että tuloerot köyhissä maissa voivat olla suuria ja että valtaa käyttää usein pieni rikas väestön osa.

Luonnonoloihin on vaikea vaikuttaa, mutta politiikkaa tekevät ja kaupaa käyvät ihmiset, joten köyhyyteen ja epäreiluun kaupankäyntiin pitäisi olla mahdollisuus myös puuttua. Onko oikein, että rikkaat länsimaiset yritykset teettävät tuotteensa pilkka-hinnalla köyhillä ihmisillä, joilla ei ole muuta vaihtoehtoa kuin yrittää elää huonolla palkalla? Entä miksi köyhien maiden ihmiset ja hallitukset suostuvat siihen, että yritykset ja niiden alihankkijat maksavat huonoja palk-

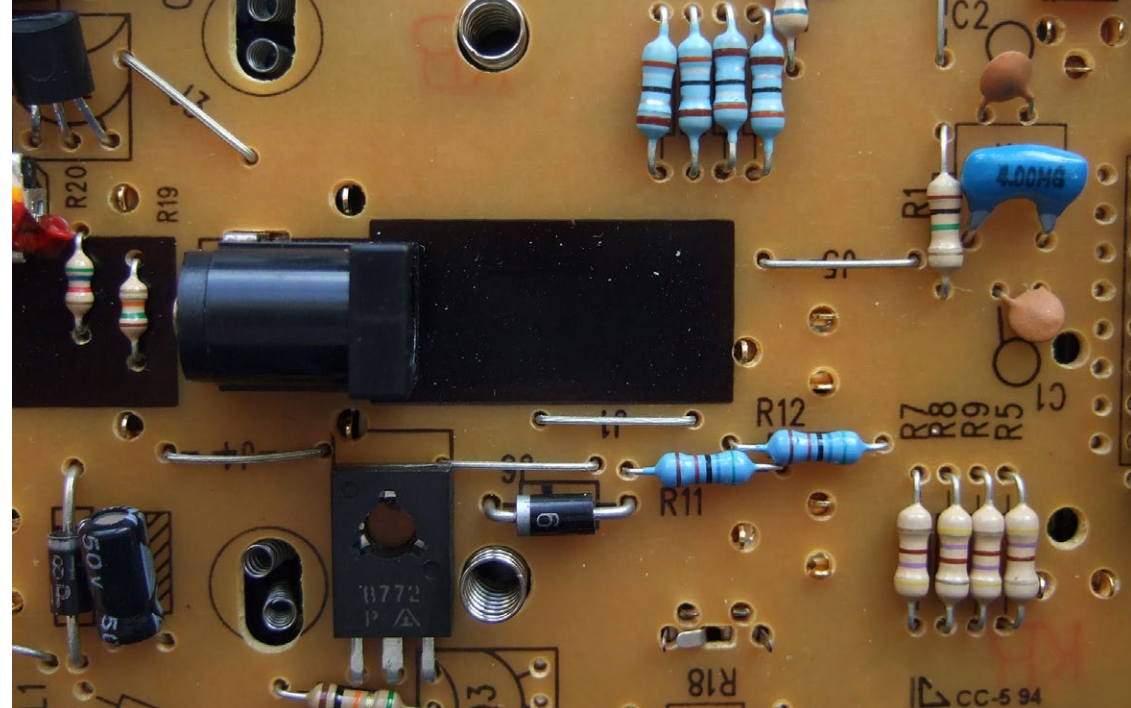
koja, eivät huolehdi työturvallisuudesta ja pilaavat ympäristön?

Suuryritysten toiminnasta voi olla hyötyä kehitysmaaille, mikäli sillä luodaan työpaikkoja ja vaurautta. Usein yritykset kuitenkin käyttävät esimerkiksi kehitysmaiden niille tarjoamat verosedut hyödykseen ja siirtyvät edullisempaan maahan, kun tilaisuus koittaa. Silloin valtioille jää vain vähän hyötyjä yrityksen toiminnasta. Lisäksi esimerkiksi vaate-teollisuus tai elektroniikan kierrätys kehitysmaissa jättää usein jälkeensä saastuneita maa- ja vesialueita.

Epäreilu kaupankäynti rikkaiden ja köyhien maiden välillä ei ole uusi asia. Monet kehitysmaat ovat aikoinaan olleet siirtomaita eli niitä on hallittu Euroopasta, kuten Englannista, Ranskasta tai Espanjasta käsin. Entisistä siirtomaista on tuotu jo pitkään monenlaisia tuotteita, kuten kahvia, teetä ja kaakaota, ja maiden luonnonrikkauksia on käytetty hyväksi. Vaikka maat ovat itsenäistyneet, maailmankaupassa ne ovat edelleen huonommassa asemassa ja toimivat raaka-aineiden tuottajina. Pidemmälle jalostettujen tuotteiden, joista hyödyt olisivat maalle suuremmat, tuontia länsimaihin estetään esimerkiksi tullimaksuilla. Lisäksi erilaisten verojärjestelyjen takia kehitysmaat menettävät yli 800 miljardia euroa verotuloja vuodessa, eli noin yhdeksänkertaisesti kaiken kansainvälisen kehitysavun verran. Näin ne eivät voi sijoittaa verovaroja oman maansa kehitykseen. Jo yli puolet maailmankaupasta kulkee alhaisesti verotettujen maiden, niin sanottujen veroparatiisien kautta. Näin yritykset minimoivat maksamiaan veroja myös korkean verotuksen länsimaihin.

Köyhien maiden sijasta puhutaan nykyisin myös köyhdytetyistä maista, jolla tarkoitetaan sitä, että köyhien maiden luonnonvaroja hyödynnetään edelleen pilkkahintaan, eikä maille anneta mahdollisuutta vaurastua. Köyhien ihmisten ei ole helppo kapinoida isoja yrityksiä vastaan, mutta eikö yrityksillä pitäisi olla eettinen vastuu siitä, miten ne toimivat köyhissä maissa?

Pamela Arslan

TEHTÄVÄ 3c

Puhtaat vaatteet? Tutki päälläsi tai kaapissasi olevien vaatteiden selostelappuja. Mitä valmistusmaita löydät? Miksi vaatteet on valmistettu juuri siellä? Kirjaa ylös yleisimmät maat. Lue sitten oheinen lista minimipalkoista vaateteollisuusmaissa vuonna 2014. Löytyykö listalta vaatteidesi valmistusmaita? Pohdi, paljonko vaatteesta on jäänyt sen tehneelle ompelijalle, ja ketkä kaikki saavat osuutensa vaateen hinnasta. Vihiä voit saada tehtävästä 3a.

TEHTÄVÄ 3d

Veroparatiisit. Pohdi sanoja verovälttely, veronkierto ja verosuunnittelu. Miten ne eroavat toisistaan? Onko laillinen verosuunnittelu moraalisesti oikein? Miten valtion tai kansalaisten tulisi siihen suhtautua?

Maa	Minimipalkka (€)	Elämiseen riittävä palkka (€)
Intia	52	195
Sri Lanka	50	259
Kiina	175	376
Bangladesh	50	260
Kambodža	72	286
Indonesia	82	267
Malesia	196	361
Serbitasavalta	189	927
Makedonia	111	346
Moldova	71	316
Slovakia	292	508
Turkki	252	1002
Ukraina	80	228

Elämiseen riittävä palkka tarkoittaa sitä summaa, jonka katsotaan olevan minimi kussakin maassa kohtuullisen elämän ylläpitoon. Elämiseen riittävä palkka:

- riittää ruokaan, asumiseen, vaatteisiin, sairaanhoitoon ja koulumaksuihin
- mahdollistaa myös pienen rahasumman laittamisen sivuun
- tällainen riittävä summa ansaittava ilman jatkuvia yliopittavia työpäiviä

4. Hylätyt esineet

Mihin tavarat menevät, kun me emme enää käytä niitä? Osa kierrätetään, osa käytetään uudelleen – ja osa päätyy hyödyttömänä, jopa vaarallisena kaatopaikoille, luontoon tai omiin lipastonlaatikoihimme. Opi kierrättämään oikein!

HYLÄTTYJEN ESINEIDEN KOHTALO

Suomalaiset tuottavat jätettä 470 kiloa henkilöä kohti joka vuosi. Jätettä syntyy pakkausmuoveista, ruuantähteistä, pois heitetyistä tavaroista ja vaikkapa vanhoista pattereista. Voit koittaa miettiä, mitä olet tällä viikolla laittanut roskikseen. Varmaankin aikamoi-

nen läjä kaikenlaista tavaraa. Hankalimpia jätteitä ympäristön kannalta ovat sellaiset jätteet, jotka eivät maadu tai joita on hankala uusiokäyttää sekä sellaiset tuotteet, jotka sisältävät myrkyllisiä aineita. Tällaisia ovat muun muassa iso osa muoveista ja erilaiset elektroniikkalaitteet.

Edellisessä luvussa opit, että esimerkiksi puhelimia valmistetaan hurjaa tahtia – Suomesakin myydään joka vuosi 1,5–2 miljoonaa kännykkää. Vaihdamme puhelinta keskimäärin hieman alle kahden vuoden välein. Mihin kaikki vanhat puhelimet sitten menevät?

Ilmeellistä, mutta tätä ei kukaan tarkalleen ottaen tiedä. On arvioitu, että maailmanlaajuisesti vain kymmenesosa elektroniikkajätteestä kierrätetään asianmukaisesti ja turvallisesti. Suomessakin vain noin puolet vanhoista laitteista kierrätetään virallisessa kierrätysjärjestelmässä, jossa ne uusiokäytetään eli puretaan osiksi tai materiaaleiksi, jotka hyödynnetään uudelleen. Alle 10 % kännyköistä päätyy uu-

delleenkäyttöön puhelimenä, esimerkiksi kierrätyskeskuksen tai nettimyynnin kautta. Loput ovat ilmeisesti ihmisten pöytälaatikoissa varakännyköinä tai siirtyneet kavereiden, pikkuväeljen tai muiden tuttujen käyttöön – tai pahimmassa tapauksessa järven pohjaan, koiran puruleluksi tai kehitysmaiin kierrätettäväksi vaarallisissa olosuhteissa. Suuri osa sähkö- ja elektroniikkaromusta katoaa jäljettämiin.

E-JÄTE

Kännykät sekä muut elektroniikkalaitteet ovat SE-romua eli sähkö- ja elektroniikkaromua (SER), jota kutsutaan myös e-jätteeksi. Suomessa SE-romua syntyy noin 100 000 tonnia vuodessa. Aikamoinen läjä jätettä, ja arvaat

TEHTÄVÄ 4b

Tee globaalikuluttaja.fi-sivuistolla tehtävä 4b) e-jäte, jossa näet videolla What a Waste, millaista e-jätettä käsittelevien ihmisten työ ja elämä on. Pohdi sitten tehtävänannon mukaisesti:

- Millaisissa oloissa e-jätettä käsitellään Ghanassa?
- Mitä ongelmia videossa näkyvä "kierrätys" kehitysmaissa voi näkemäsi perusteella aiheuttaa?
- Kenen vastuulla e-jätteen kierrättämisen tulisi olla? Miten suurempi osa e-jätettä saataisiin talteen?

varmaan, että kun laitteiden määrä kasvaa, myös e-jätteen määrä lisääntyy tulevaisuudessa. SE-romu sisältää mahdollisesti ympäristömyrkyiksi luokiteltavia aineita, ja siksi sitä ei saa päästää luontoon. Näitä voivat olla esimerkiksi kännyköiden sisältämät metallit kuten lyijy, kupari, platina tai koboltti. Metallit kuuluvat ympäristövaikutuksiltaan hankalimpiin raaka-aineisiin, ja niiden ekologinen selkäreppu (josta kuulumme luvussa 1) on erittäin painava. Metalleja saadaan pääasiassa kaivostoiminnan avulla, joka on ympäristölle kuormittavaa muun muassa vahvojen kemikaalien käytön ja luontoon jäävien pysyvien jälkien vuoksi.

Jo valmiiksi tehdyn kännykän sisältämien metallien hyödyntäminen on paljon ekotehokkaampaa kuin niiden louhiminen kaivoksesta: jälkimmäinen kuluttaa noin kymmenen kertaa enemmän energiaa. Kun puntaroit näitä seikkoja, on selvää, että kännykän tai muun

kulutuselektroniikan sisältämien metallien hyötykäyttö on ensiarvoisen tärkeää. Vielä paljon **uusiokäyttöä** ekologisempaa on, että uutta puhelinta ei valmisteta ollenkaan, vaan vanha korjataan ja se pysyy omistajansa käytössä mahdollisimman pitkään, tai joku muu **uudelleenkäyttää** sitä.

Kännyköiden uusiokäyttö eli purkaminen raakamateriaaleiksi on vaativaa puuhaa. Prosessi vaatii erikoisolosuhteita, kuten korkeatasoista teknologiaa, satojen asteiden lämpötilan sekä hyviä suojavarusteita, sillä ilmoille pääsee

TEHTÄVÄ 4a

Kierrätä kännykkä. Listaa 1) Kolme paikkaa, joihin vanhaa kännykkää ei tule sijoittaa ja 2) kolme paikkaa, joihin se olisi suotavaa saattaa.

myrkyllisiä kaasuja. Iso osa maailman kännyköistä, tietokoneista ja muista laitteista päättyy kuitenkin kierrätettäväksi köyhissä kehitysmaissa, jossa tällaista teknologiaa ei ole käytössä. Arvaatko, millaiset kierrätysolot kehitysmaissa on?

E-jätteen kierrätyksessä kehitysmaissa ongelmallista on muun muassa se, ettei ihmisillä ole suojaa haitallisilta aineilta tai kaasuilta. Myrkyllisen e-jätteen polton keskittyminen tietyille köyhille alueille voi aiheuttaa kokonaisen asuinalueen yhdelle sukupolvelle lyijymyrkytyksen. Euroopan unioni onkin syystä kieltänyt e-jätteen viemisen kehitysmaihiin ja velvoittanut maahantuoja ja valmistaja hoitamaan myymänsä sähkö- ja elektroniikkaromun keräyksen. Käytännössä tämä tarkoittaa, että maksamme jätemaksua elektroniikkalaitteiden osana. Maksu käytetään yhteisen kierrätyspalvelun ostamiseen esimerkiksi kunnalta muun

jätteenkeräyksen rinnalla. E-jäteongelmaa ei kuitenkaan ole saatu täysin ratkaistua. Vaikka jätteen vienti kehitysmaihiin on laitonta, myös Suomesta viedään e-jätettä kehitysmaihiin, kuten Nigeriaan ja Ghanaan. Kukin voi kuitenkin pyrkiä huolehtimaan siitä, että kierrättää omat jätteensä oikein.

Tehokas keino sekä säästää luonnonvaroja että vähentää jätettä on pidentää laitteiden käyttöikää. Puhutaan tuotteiden elinkaaresta eli siitä, mitä tuotteelle tapahtuu sen synnystä käytön kautta jätteeksi. Mitä pidempi on tuotteen elinkaari, sitä tehokkaammin siihen käytetyt luonnonvarat on hyödynnetty.

MUOVIMERI

Tiesitkö, että Tyynellä valtamerellä kelluu lähes kaksi kertaa Suomen kokoinen jätelautta? Jätelauttaa kutsutaan "maailman suurimmaksi kaatopaikaksi" ja ihan syystä! Tyynellämerellä

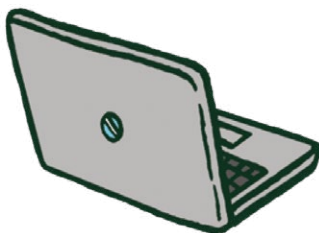

sijaitsevan ”kaatopaikan” muovipussit, pullot ja muut roskat ovat kerääntyneet merivirtaus-ten mukana valtavaksi kelluvaksi jätesaareksi. Iso osa roskasta uppoaa meren pohjaan, eikä voida tietää, kuinka paljon roskaa pinnalla näkyvän määrän lisäksi meri sisältää.

Meriin heitetään vuosittain 6,4 miljoonaa tonnia jätettä, josta valtaosa on erilaista muovijätettä. Roskaa päätyy mereen niin tahallisesti kuin vahingossakin, sekä maalta että laivaliikenteestä mereltä. Moni kapteeni kippaa laivansa jätelastin laidan yli vältyäkseen satamien jättemaksuilta. Myös kotitaloudet ja teollisuus roskaavat meriä. Ulkomaiden aurinkorannoilla matkatessa on hyvä muistaa hävittää roskat oikein, sillä monissa turistikohdeissa juuri turistien jätteet päätyvät meriin.

Muoviroska on ongelmallista, koska se hajoaa hitaasti, mutta pilkkoontuu pitkän ajan

kuluessa pienemmiksi ja pienemmiksi palasiksi, jotka jäävät luonnon kiertokulkuun. Muovijäte aiheuttaa ongelmia erilaisille mereneläville. Vesilinnut ja kilpikonnat kärsivät roskasta ja saattavat syödä sitä etsiessään ruokaa. Kauan meressä ollut ja jo mikroskooppisen pieneksi hajonnut muovi kerääntyy esimerkiksi ruokansa vedestä suodattaviin eliöihin, kuten kaloihin.

Läheisestä Itämerestäkin löytyy muovin lisäksi lasia, kumia, metallia, vaatteita, kalaverkkoja, pakkausmateriaaleja, paperia, pahvia, puuta ja ylipäätään kaikkea mitä käytämme jokapäiväisessä elämässämme.

Hyvä syy kierrättää jätteet huolella sekä vähentää muovin käyttöä on merialueiden pitäminen siistinä. Suurin osa merien saasteista voidaan kierrättää tai hävittää ympäristöystävällisesti, jos vain halutaan.

HEHKULAMPPUHUJAJAUS

Oletko käyttänyt jotain vanhempiesi vanhaa tavaraa, kuten polkupyörää tai heille kuulunutta vaatetta? Kysy vanhemmiltasi, kuinka monta vuotta heidän kenkensä tai talvitakkinsa kestivät heidän lapsuudessaan. Luuletko, että sinulle ostetut tuotteet kestävät lapsillesi saakka? Aivan - hyvin harvat niistä kestävät.

Oletko kenties kuullut ”Hehkulamppuhujauksesta”? Se on dokumentti, joka kertoo 100-vuotiaasta hehkulamppusta. Lamppu palaa edelleen. Tavallisista hehkulamppuista voitaisiin dokumentin mukaan tehdä todella kestäviä - yli 100-vuotiaita - jos haluttaisiin, mutta lamppufirmat ovat kirjoittaneet yhteisen sopimuksen, joka määrittää lamppujen maksimi-ikä. Lamppujen halutaan siis menevän rikki ennen aikojaan, jotta ihmiset joutuvat ostamaan uusia lamppuja.

Saman epäillään pätevän esimerkiksi tulostimiin, joihin aiheutetaan keinotekoinen ”vika” niiden tulostettua riittävän määrän tulosteita. Tarkoituksena on tietenkin saada ihminen

hankkimaan uusi tulostin. Samaa suunnitellun vanhenemisen logiikkaa väitetään käytettävän monissa muissakin tuotteissa, joskin väitteet ovat kiistanalaisia, eivätkä yritykset niitä useinkaan myönnä. Hehkulamppukartelli Phoebuksen tapaus on kuitenkin yksi tunnetuimmista - ja myös vahvimmin todistetuista - suunnitellun vanhenemisen tapauksista.

TEHTÄVÄ 4c

Rikkoutuvat tavarat? Tekniikka on kehittynyt viime vuosikymmeninä nopeasti. Meillä on entistä monimutkaisempia laitteita, älypuhelimia ja tablettitietokoneita. Pohdi, miksi tuotteiden elinkaari on kuitenkin lyhentynyt. Uskotko, että tuotteet tehdään tarkoituksella huonolaatuisiksi, jotta joutuisimme ostamaan aina tilalle uusia? Millaisia ratkaisuja keksit ongelmaan? (Inspiraatiota pohdintaan saat halutessasi englanninkielisestä Story of Stuff -dokumentista, jonka löydät sivuilta storyofstuff.org.)

Pablo Muncio - Reilu kauppa

REILU KAUPPA

Reilu kauppa tähtää köyhyyden vähentämiseen kaupankäynnin avulla. Sillä tavoitellaan maailmaa, jossa viljelijöillä ja työntekijöillä kehitysmaissa on mahdollisuus riittävään toimeentuloon ja mahdollisuus päättää itse omasta tulevaisuudestaan.

Reilu kauppa on Fairtrade International -järjestön (FLO) hallinnoima järjestelmä tuotteille, joiden tuotanto noudattaa tiettyjä ehtoja. Ehtoja ovat muun muassa viljelijöille maksettava elämiseen riittävä korvaus työstään, lapsityövoiman hyväksikäytön kieltö sekä ympäristön kannalta kestävä viljely.

Me kaikki teemme kulutusvalintoja. Kuluttamalla harkiten voimme vaikuttaa kehitysmaiden ihmisten elämään. Suomessa Reilua kauppaa tukevaan kansanliikkeeseen kuuluu niin yrityksiä, yhteisöjä kuin yksittäisiä kansalaisiakin. Reilun kaupan vaatimukset täyttävät tuotteet tunnistaa Reilun kaupan merkistä. Tuotteita on Suomen kauppoissa vuonna 2014 noin 1800 erilaista, jäätelöstä kosmetiikkaan ja ruusuista jalkapalloihin.

5. Ostaako...?

Mistä tiedän, miten vaatteeni tai ruokani on valmistettu? Mitä tarkoitetaan Reilulla kaupalla ja kuka sen on keksinyt? Mitä on eettinen ja ekologinen tuotanto?

VASTUULLISTA KULUTUSTA

Edellisissä luvuissa olet tutustunut ongelmiin, joita liiallinen kulutus voi aiheuttaa. Olet kenties huomannut, että elämämme on yllättävän läheisesti sidottu kaukaisilta tuntuvien maiden luontoon ja asukkaisiin. Kuljemme heidän ompelemissaan vaatteissa tai käytämme heidän tuottamia esineitä lähes joka päivä.

Tavaroiden tuottaminen kaukana meistä luo työpaikkoja tuotannossa työskenteleville ihmisille. Toisaalta se voi pahimmillaan johtaa siihen, että sysäämme tuotannon ympäristöongelmat, kuten vesistöjen likaantumisen, ja sosiaaliset ongelmat, kuten heikon työturvallisuuden, muiden vastuulle. Onko sitten alkuunkaan mahdollista kuluttaa kestävästi ja reilusti, vai pitäisikö kuluttaminen lopettaa kokonaan? Asia ei ole yksinkertainen, mutta ongelmaan on keksitty erilaisia apukeinoja ja ratkaisuja. Vastuullisesti valmistettujen tuotteiden merkit eli **sertifikaatit** ovat yksi keino taata kuluttajalle, että tuotteen valmistuksessa on täytetty tiettyjä ehtoja esimerkiksi liittyen ympäristöstä huolehtimiseen tai lapsityövoiman hyväksikäytön kieltöön.

REILU KAUPPA

Reilun kaupan liike syntyi, kun meksikolaiset viljelijät halusivat elää viljelemänsä kahvin myyntituloilla kehitysavun vastaanottamisen sijaan.

Syntyi **Reilun kaupan järjestelmä**, jonka tarkoituksena on taata köyhien maiden viljelijöille oikeudenmukainen korvaus heidän tekemästään työstä. Tuotteen oikeudenmukaista

hintaa ja tuotanto-oloja kuvaamaan kehitettiin Hollannissa **Reilun kaupan merkki**. Nykyisin kansainvälisessä käytössä on sinivihreä merkki, jossa voit nähdä kättään heiluttavan ihmisen. Tuotteissa myös lukee REILU KAUPPA tai englanniksi FAIRTRADE.

Jotta banaani tai kahvipaketti saa kylkeensä Reilun kaupan merkin, tulee sen täyttää yhdessä viljelijöiden kanssa sovitut Reilun kaupan kriteerit eli ehdot. Näistä keskeisin on raaka-aineesta maksettava Reilun kaupan takuuhinta, joka on riittävän korkea kattaakseen kestävä tuotannon kustannukset. Takuuhinnan lisäksi viljelijöiden [®] muodostamille yhteisöille maksetaan Reilun kaupan lisä, joka on tarkoitettu yhteiseen hyvään. Viljelijöiden muodostama yhteisö päättää itse, mihin lisä käytetään. Sillä on esimerkiksi rakennettu terveysasemia ja kouluja, porattu kaivoja ja palkattu lääkäreitä tai opettajia.

FAIRTRADE

Reilun kaupan tuotantoa valvoo itsenäinen yhtiö, ja kaikki järjestelmässä mukana olevat toimijat tarkastetaan säännöllisesti. Reilun kaupan viljelijöillä on puolet päätösvallassa Reilun kaupan kansainvälisessä kattojärjestössä ja he ovat tasavertaisina kumppaneina mukana kehittämässä järjestelmää. Myös muita eettisen tuotannon merkkejä on kehitetty, mutta Reilu kauppa on näistä toistaiseksi kattavin.

SOSIAALISESTI VASTUULLINEN KULUTTAMINEN

Joidenkin mielestä yritysten pitäisi kantaa enemmän vastuuta toiminnastaan, ettei tuot-

Jader 20 v. Nigaraguasta poimii kahvia.

teen ostajan eli kuluttajan tarvitsisi huolehtia asioista. Joidenkin mielestä hallitusten ja poliitikkojen pitäisi kantaa enemmän vastuuta niin, että laki takaisi hyvinvoinnin kaikille. Toisten mielestä taas kuluttajien pitäisi itse ottaa vastuu siitä, millaista tuotantoa he tukevat ostopäätöksillään.

Parhaaseen lopputulokseen päästään tietenkin, kun vastuuta ei sysätä aina joillekin toisille, vaan jokainen taho kantaa sen par-

haalla mahdollisella tavalla. Yritysten kohdalla puhutaan **yritysvastuusta**, joka tarkoittaa vastuuta niiden ihmisten hyvinvoinnista, joihin yrityksen tuotanto vaikuttaa (sosiaalinen vastuullisuus), vastuuta ympäristöstä (ekologinen vastuullisuus) sekä taloudellisesti vastuullista toimintaa.

Kuluttajan vastuu taas on sitä, että tietää, mitä kuluttaa, ja pyrkii kuluttamaan kestävästi ja

eettisesti valmistettuja tuotteita ja palveluita sekä vaikuttamaan yritysten toimintaan ostopäätöksensä kautta. Erityisen tärkeää on miettiä, onko kulutus aina tarpeen ja voisiko jostain osasta kulutusta karsia.

Mistä sitten tietää, mitä voi vastuullisesti ajatellen ostaa? Reilun kaupan merkin lisäksi on myös muita, esimerkiksi ympäristöasioista kertovia sertifikaatteja tuotteen alkuperän tai tuotantotapojen selvittämiseksi. Yrityksiltä, kuten vaatekaupoista, voi myös kysyä, missä oloissa heidän myymänsä tuotteet on tehty. **Maailmankaupat** ovat reilun kaupan erikoismyymälöitä, joiden myymät tuotteet on kaikki valmistettu ja ostettu oikeudenmukaisin ehdoin.

Vyhdistyneet kansakunnat (YK), eli jokseenkin kaikki maat yhdessä, ovat kirjoittaneet ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen sekä Lapsen oikeuksien sopimuksen. YK:n alainen Kansainvälinen työjärjestö ILO (International Labour Organization) on puolestaan kirjoittanut työntekijän asemaa koskevia sopimuksia. Näissä sovitaan muun muassa lapsityövoiman hyväksikäytön kiellosta ja jokaisen oikeudesta kohtuulliseen toimeentuloon.

Miksi sopimuksia ei sitten automaattisesti noudateta, vaan tarvitaan erilaisia sertifikaatteja ja merkkejä takaamaan työntekijöiden oikeudenmukainen kohtelu? Sopimusten toteutumista on hankala valvoa joka paikassa, ja rikkomuksia tapahtuu usein erityisesti köyhis-

TEHTÄVÄ 5a
Mitä Reilun kaupan tuotteita sinä tiedät?

TEHTÄVÄ 5b
Ota selvää, onko kotikaupunkisi tai kuntasi saanut Reilun kaupan arvonimen!

MIKÄ REILU KAUPUNKI?

Reilun kaupan kaupungin ja kunnan arvonimet tarkoittavat, että kaupunki tai kunta on sitoutunut kehittämään hankintojaan oikeudenmukaisemmiksi sekä kannustamaan omaa henkilöstöään, asukkaita, yhteisöjä ja yrityksiä valintoihin, jotka ovat reiluja kehitysmaiden tuottajia kohtaan.

Ympäri maailmaa Reilun kaupan kaupunkia ja kuntia on jo yli tuhat. Suomessa arvonimen ovat saaneet esimerkiksi Espoo, Tampere ja Joensuu. Suomen ensimmäinen Reilu kunta oli Utajärvi. Maailmalla tunnettuja Reilun kaupan kaupunkia ovat muun muassa San Francisco, Vancouver ja Pariisi.

Suomalaiset kaupungit ja kunnat ostavat valtavasti tuotteita ja palveluita, joista osa tuotetaan kehitysmaissa. Kaupankäynti ja tuotanto on kansainvälistä, ja kuulemme yhä useammin niihin liittyvistä ihmisoikeus- ja ympäristöongelmista. Julkisten hankintojen eettisyyteen tulisi kiinnittää erityistä huomiota, koska hankinnat tehdään yhteisillä rahoillamme ja koska niillä on suora vaikutus miljooniin ihmisiin sekä ympäristöön kehitysmaissa.

TEHTÄVÄ 5c

Reilut reitit. Mene sivuille globaalikuluttaja.fi ja tee nettitehtävä 5b) Reilut reitit. Jos sinulla ei ole nettiä käytettävissäsi, arvaa, mitä reittiä banaani, kaakao ja jalapallot tulevat Suomeen!

EU:n luomumerkki.

sä maissa. Tähän tarpeeseen vastaavat vapaaehtoiset sertifiointijärjestelmät. Vaikka niitä ei ole pakko käyttää, monet yritykset haluavat kohentaa mainettaan ja parantaa imagoaan panostamalla sosiaaliseen vastuuseen.

Mutta tietenkään oikeudenmukaisuuden ei pitäisi olla vain vapaaehtoista. Tarvitaankin kansainvälisesti sitovaa lainsäädäntöä sekä yritysten panostusta vastuullisuuteen, jotta reilut työolot koskisivat kaikkia, eivätkä ainoastaan Reilun kaupan viljelijöitä. Kuluttajien yrityksille tuottama paine ja yritysten vapaaehtoisesti käyttämät sertifikaatit ovat askelia hyvään suuntaan.

YMPÄRISTÖN KANNALTA VASTUULLINEN KULUTTAMINEN

On olemassa paljon enemmän merkkejä ja sertifikaatteja, jotka liittyvät ympäristön kuin ihmisten hyvinvointiin. Mistä luulet tämän johtuvan? Kenties ympäristön tilaa on helpompi tarkkailla kuin vaikkapa ihmisoikeuksien toteutumista. Mitä ympäristömerkkejä sinä tunnet?

Yleisimpiin kuuluva luomumerkki tarkoittaa luonnonmukaista, eli sitä, että tuotannossa ei ole käytetty keinotekoisia lannoitteita tai torjunta-aineita. Jotkut tuotteet voivat olla samaan aikaan luomu- sekä Reilun kaupan merkillä varustettuja, tai vain jompaakumpaa. Yli puolet Reilun kaupan tuotteista on kuitenkin myös luomutuotantoa. Reilun kaupan merkki myönnetään vain kehitysmaista tuleville tuotteille, kun taas luomutuotteista suuri osa on kotimaisia. Toinen tunnettu ympä-

paristömerkki on Pohjoismainen ympäristömerkki, eli niin sanottu Joutsenmerkki. Sillä merkitään pohjoismaisia tuotteita, kuten kosmetiikkaa, tekstiilejä ja pesuaineita, jotka ovat oman tuoteryhmänsä ympäristöystävällisimpiä.

Tuotteiden merkinnät muuttuvat, kun kuluttajat asettavat tuotteille uusia vaatimuksia ja entistä eettisempiä ja ekotehokkaampia tuotteita tulee markkinoille. Nykyisin esimerkiksi kodinkoneiden energiankulutusmerkinnät ovat arkipäivää, vaikka ne ovat suhteellisen tuore keksintö. Euroopan unioniin liittymisen myötä taas hävisivät Suomen lainsäädäntöön aiemmin kuuluneet pakolliset tekstiilien alkuperämaamerkinnot, mutta koska kuluttajat vaativat saada nähdä "made in..." -merkin tuotteissa, ne on saatu suurimpaan osaan Suomessa myytävistä tekstiileistä takaisin. Kuluttajapaine siis vaikuttaa!

Entä mikä on sosiaalisesti ja ekologisesti vastuullisen tuotannon tai kuluttamisen ero? En-

simmäisellä viitataan enemmänkin ihmisten ja jälkimmäisellä luonnon hyvinvointiin, mutta usein eroa ei olekaan: nämä kaksi kulkevat käsi kädessä. Jos esimerkiksi viljelyssä käytetään vähemmän haitallisia torjunta-aineita, ei ympäristö eikä myöskään viljelijä altistu niiden haittavaikutuksille.

VASTUULLISTEN VALINTOJEN VIIDAKOSSA

Palataan vielä hetkeksi kuluttamisen ongelmaan: toisaalta se luo talouskasvun ja hyvinvoinnin mahdollisuuksia köyhien maiden ja koko maailman asukkaille, mutta toisaalta kulutamme kohtuuttoman paljon luonnonvaroja, ja reilujen tuotanto-olojen varmistaminen on hankalaa. Jotkut pyrkivät vähentämään kaikkea kulutustaan, jotkut taas keskittyvät kuluttamaan mahdollisimman reilusti ja ekologisesti. Mutta entäpä vaikka lähiruoka: lähellä tehtyjen tuotteiden kuluttaminenhan ei aiheuta kuljetuspäästöjä toisista maista, ja tuotanto-olot Suomessa ovat tuottajille melkoisen hyvät. Eikö vain? Toisaalta taas kasvien kasvattaminen kasvi-

Puput keräävät allekirjoituksia reilumman suklaantuotannon puolesta.

huoneissa Suomessa talviaikaan vie enemmän energiaa kuin niiden tuominen lämpimämmistä Etelä-Euroopan maista.

Asioissa on aina monia puolia, ja kunkin on valittava itselleen sopiva kompromissi tapaus kerrallaan. Kukaan ei voi toimia täysin moitteettomasti, mutta se ei ole syy ryhtyä välinpitämättömäksi. Jopa tunnettu, tiukka ympäristönsuojelijaj Pentti Linkola on paljastanut, että hänen heikkoutenaan on suklaa. Tuo ulkomailla tuotettu herkku kun ei ole hänen katsannossaan se ympäristöystävällisin tai tarpeellisin tuote. Kukin tekee sen verran kuin pystyy ja oikealta tuntuu. Ja kuluttaminen on vain yksi tapa vaikuttaa. Lisää ideoita toimintaan oikeudenmukaisen maailman puolesta löydät viimeisestä luvusta.

Sen lisäksi, että on selvillä kuluttamiensa tuotteiden taustoista, kuluttajan kannattaa hyödyntää valtaansa "kuningaskuluttajana". Yritykset pyrkivät tuomaan markkinoille tuotteita, joita kuluttajat haluavat ostaa. Yhdenkin ihmisen mielipide yleensä huomiodaan, koska harvempi kuin joka sadas kuluttaja kertoo mielipiteensä yrityksille. Jokainen kulutusvalinta vaikuttaa myös jollakin lailla ympäristöön, jossa se on tuotettu, tai ihmisiin,

jotka sen ovat tuottaneet. Yksittäiset valinnat vaikuttavat siis aina jonkun elämään.

Omasta kiinnostuksesta riippuen voi hankkia tietoa tietyistä tuotteiden valmistukseen liittyvistä asioista. Eläinkokeita karttava voi seurata (netistäkin löytyvää) eläinsuojelujärjestö Animalian listaa eläinkokeettomasta kosmetiikasta. Laajemmin kuluttamisen ympäristövaikutuksista kiinnostuneet voivat hyödyntää Luonto-Liiton kulutus.fi-sivustoa, jolle on koottu paljon tietoa ympäristöystävällisen kuluttamisen eri näkökulmista. Myös esimerkiksi Kuluttajaliitto antaa vinkkejä eettiseen kuluttamiseen nettisivuillaan. Eettisen kaupan puolesta ry eli Eetti, joka on tuottanut tämän materiaalin, seuraa kuluttamisen sosiaalisia vaikutuksia eri puolilla maailmaa esimerkiksi elektroniikka- ja vaatetuotannossa.

Väliillä eettinen tai vastuullinen kuluttaminen voi tuntua hankalalta, sillä kaikkea ei ole kaupan vastuullisesti tuotettuna, tai sen hinta tuntuu turhan kalliilta. Vastuullisesti valmistettujen tuotteiden määrä on kuitenkin viime vuosina kasvanut. Kuluttajien lisääntynyt tietoisuus tuotteiden tuotanto-oloista ja ympäristövaikutuksista voi viedä asioita nopeastikin parempaan suuntaan.

Eettisen kaupan puolesta ry

Iloiset banaanit juhlistavat Espoon Reilu kauppa -arvonimeä.

GLOBAALIN KULUTTAJAN MUISTILAPPU

- Kulutusvalinnoillamme on vaikutuksia maailman toisella puolella
- Vastuullinen kuluttaja tutkii tuotteiden alkuperää ja vaatii laadukasta
- Fiksuilla valinnoilla saa kestävämpää ja säästää rahaa

Kevyempi selkäreppu

- Vähennä jätettä ja lajittele loput
- Tarkkaile energiankulutusta kotonasi
- Älä lotraa

Lautaselle reilua ja lähempää

- Suosi lähellä tuotettua, ympäristöystävällistä kausiruokaa
- Vähennä lihan ja eläinperäisten tuotteiden kulutusta
- Älä ota tai osta sellaista mitä et syö
- Ostaessasi kaukomaisten tuotteita suosi Reilua.
- Vaadi lähikauppaasi vaihtoehtoja läheltä ja Reiluina

Vastuullinen vaatekaappi

- Osta vintagena tai lainaa kavereilta
- Tuunaa, korjaa, kierrätä
- Suosi Reilun kaupan puuvillaa
- Valitse vaatteita, joiden taustat tiedät
- Vaadi lempibrändeiltäsi eettisiä vaatteita

Harkittuja laitehankintoja

- Käytä läppäri loppuun, lahjoita vanha puhelin tarvitsevalle tai osta uudempi tablettimalli käytettynä
- Selvitä eettisin vaihtoehto
- Kierrätä elektroniikkaromua

Malttia matkoihin

- Älä ole fossiili. Suomessa on noin 12 000 km kevyen liikenteen väyliä, hyödynnä niitä.
- Valitse joukkoliikenne aina kun se on mahdollista
- Vaihda Thaimaan loma lähimatkailuun Suomessa tai Euroopassa

6. ...vai eikö ostaa?

Onko kuluttaminen välttämätöntä? Voiko kulutus olla kestävää? Kannattaako mainostajien viesteihin luottaa? Opi kulutuskritiikkiä ja tutustu vastamainoksiin!

KUKA KÄSKEE KULUTTAMAAN?

Onko yhden ihmisen kulutusvalinnoilla mitään väliä? Tätä kysymystä pohtivat Sakun lisäksi monet muut maailman tilasta huolestuneet nuoret ja aikuiset. Hämmennys ja epätietoisuus lisääntyvät, kun samat päättäjät ovat yhtenä päivänä hyvin huolestuneita ilmastonmuutoksesta ja seuraavana päivänä kehottavat meitä kuluttamaan lisää. Harvalla tuntuu olevan oikeita vastauksia siihen, miten voida hyvin ja elää kestävästi ja onnellisesti.

Mainokset eivät myy meille vain tavaroita vaan ne kertovat myös meille, millainen elämäntyyli on oikea ja millä keinoin voimme

saavuttaa menestystä kaveripiirissä. Nuoret ovat usein mainosten kohderyhmä, sillä nuorille tiettyyn ryhmään kuuluminen ja esimerkiksi ryhmän mukainen pukeutuminen on tärkeää. Mainokset aiheuttavat ulkonäköpaineita, vaikka mainoksissa esiintyvien kuvat on usein tietokoneella muokattu paremman näköisiksi.

TEKEEKÖ KULUTTAMINEN ONNELLISEKSI?

Vanhat kansansadut ja -viisaudet opettavat usein, että "rikkaus ei tuo onnea". Monet nykytutkimukset vahvistavat tämän olevan totta muun muassa Suomessa. Kansojen varallisuutta mitataan tyypillisesti bruttokansantuotteella (BKT). Se kertoo valtion kokonaistuotannon vuoden ajalta. Suomessa bruttokansantuote on kolminkertaistunut, eli talous on kasvanut kolminkertaiseksi noin viidenkymmenen vuoden aikana. Suomalaisen tyytyväisyys omaan elämäänsä on aluksi noussut elintason noustessa, mutta jäänyt

TEHTÄVÄ 6a

Onnellisuuden mittaaminen. Oletko kuullut muista tavoista mitata hyvinvointia kuin bruttokansantuote (BKT)? Ota selvää, mitä ovat esimerkiksi Inhimillisen kehityksen indeksi (Human Development Index, HDI), Happy Planet Index (HPI) tai pienen vuoristovaltio Bhutanin kehittämä "bruttokansanonnellisuus". Mitä eri asioita näillä mitataan? Mitä asioita sinun mielestäsi pitäisi ottaa huomioon, jos halutaan mitata hyvinvointia? Miten Suomi sijoittuu mainituilla mittareilla?

TEHTÄVÄ 6b

Mainosten sanoma. Valitse mainos, joka herättää sinussa joitakin tunteita. Mieti, miksi se esimerkiksi ärsyttää, viihdyttää tai naurattaa sinua. Mitä keinoja mainostaja käyttää? Mitä hän haluaa sinun tuntevan, jotta ostaisit mainostetun tuotteen?

<Alex> Nyt ärsyttää niin että pää melkein räjähtää. Me on pohdittu, miten suomalaisten ekologinen jalanjälki on maailman suurimpia, ja mitä sille voi tehdä, ja mä näin painajaista, että jouduin kiinalaiseen tehtaaseen töihin. No, eilen mä katsoin uutisia, jossa tyyppi kertoo pokkana, että ihmisten pitää vaan yksinkertaisesti kuluttaa enemmän, koska muuten me ei selvitä lamasta. Voi #***! Ihan kuin se ei olisi koskaan kuullut esim. ilmastonmuutoksesta!

<lida> Mä olen kanssa miettinyt, että aikuiset ei todellakaan taida olla ihan perillä asioista. Ei edes vaikka ne olisi ministereitä tai johtajia tai opettajia.

<Saku> Mä olen ihan pihalla siitä, että mitä nyt pitäisi tehdä: kuluttaako vai ei? En mä halua, että kukaan kärsii kännykkäni takia, mutta eihän se nyt mitään auta, jos mä olen ainoa, joka jättää sen ostamatta.

<Nea> Niin, kaikki muut ostaa kuitenkin. Sehän on noloa, jos on joku vanha kännykkä tai vanhat kuteet. Vaikka yläkoulussa uskaltaa ehkä jo pukeutua vähän eri lailla, niin arvaa olisiko mua kiusattu alakoulussa nenärenkaasta. Eihän missään mainosteta, että on hienoa pukeutua viime vuonna muodissa olleisiin vaatteisiin ja käyttää vanhaa kännykkää.

<lida> Joo, yksi vaateliike ainakin mainostaa, että ostaminen on ihanaa...

<Saku> Ei ole niiden mainosten tekijät tainneet kuulla puuvillan vesijalanjäljestä tai hikipajojen työoloista.

<Alex> Ehkä tänne maapallolle pitäisi saada joku universumin ekodiktattori, joka määräisi, että nyt loppuu tuhlailu.

sitten jotakuinkin paikalleen. Kunhan perustarpeista, kuten ruoasta ja terveydestä on huolehdittu, ihmisten tyytyväisyyttä elämään ei lisääkään raha tai varallisuus. Sen sijaan onnellisuutta lisäävät yleensä aineettomat asiat kuten läheiset ihmissuhteet ja mielekäs tekeminen sekä vapaa-aika. Mikä tekee sinut onnelliseksi?

ONNI MAINOSTEN MAAILMASSA

Myös mainostajat ovat huomanneet, että kun ihmisillä on tietty perustoimeentulo, he haaveilevat ennen kaikkea ystävistä, rakkaudesta ja muiden hyväksynnästä. He haluavat kokea olevansa ainutlaatuisia ja tehdä asioita, joita pitävät tärkeinä. Mainokset on suunniteltu siten, että ne tarjoavat meille näitä asioita.

Olet ehkä huomannut, että mainokset eivät läheskään aina kerro siitä, mikä tuotteessa on käytön kannalta tärkeää. Itse asiassa ne kertovat joskus aivan päinvastaista. Oletko huomannut, että esimerkiksi murukahvimainoksessa voi lukea "aito espresso" vaikka olisi aika paljon perustellumpaa väittää, että aito

TEHTÄVÄ 6c

Vastamainokset. Tutustu netissä tai lehdissä (esimerkiksi mainoskupla.fi, adbusters.org, banksy.co.uk) vastamainoksiin ja katutaiteeseen. Tunnistatko, mistä mainoksista tai muista populaarikulttuurin elementeistä teokset on muokattu? Mitä ilmiötä ne kritisoivat?

TEHTÄVÄ 6d

Tee oma vastamainos! Valitse tehtävässä 6b käyttämäsi mainos, tai käytä jotain muuta mainosta. Muokkaa mainosta niin, että sen sanoma muuttuu kuvaamaan paremmin sitä, mitä mieltä itse olet tuotteesta. Mieti, millä keinoilla voit vaikuttaa: tekstiä muokkaamalla, kuvaa muokkaamalla, slogania muokkaamalla? Jotain lisäämällä, jotain poistamalla? Voit keksiä mainoksen myös kokonaan itse.

espresso valmistetaan pakottamalla kuuma höyry kovalla paineella hienon kahvijauheen läpi (ainakin Italiassa, espresson kotimaassa)? Tai että automainoksessa esitetään kuvia tyhjiä teistä ja puhtaasta luonnosta, vaikka todellisuudessa se, että autoja ostetaan yhä enemmän merkitsee yhä pahempia ruuhkia ja kuormitusta luonnolle? Mainosten tehtävä on kumota kielteiset mielikuvat tuotteesta ja luoda tilalle myönteisiä. Ne kertovat siis useinkin jotain aivan muuta kuin todellista tietoa tuotteesta.

Oletko kuullut vastamainoksista? Ne ottavat kantaa ajankohtaisiin ilmiöihin, kuten ympäristö- tai ihmisoikeusongelmiin, kriittisellä ja humoristisella tavalla, mainosten kuvakieltä hyödyntäen. Maailmanparantamisen ei siis tarvitse olla ryppytsaista touhua!

Ohessa on vuoden 2008 Mainoskupla-kilpailun ammattilaissarjassa 2. sijan voittanut Tommi Turusen vastamainos.

ÄLÄ OSTA MITÄÄN?

Ei ole mahdollista lakata kuluttamasta kokonaan, sillä ihminen tarvitsee ruokaa syödäkseen ja esimerkiksi vaatteita suojakseen. Myös köyhien maiden viljelijät tai suomalaiset pienyrittäjät varmasti toivovat, että heidän tuotteensa käyvät kaupaksi, eli että joku kuluttaa niitä. Ruokaa ja tarpeellisia tarvikkeita voi hankkia hyvällä omallatunnolla - mutta kulutusta kannattaa myös arvioida kriitti-

TEHTÄVÄ 6e

Älä osta mitään. Ota selvää, mistä "Älä osta mitään" -päivässä on kyse. Mieti sitten, mitä olet ostanut viimeisten päivien aikana. Onko tulevalle viikolle jokin päivä sellainen, jolloin voit olla ostamatta mitään? Vietä mahdollisimman ostamaton päivä ja kirjoita ylös, miten se sujui. Mikä oli hankalaa, mikä helppoa? Olitko todella ostamatta mitään?

Ps. Kun muutat omaan kotiisi, pois vanhempiesi jääkaapin ääreltä, ostamattomuusvinkit voivat tulla tarpeeseen.

Tommi Turunen

sesti ja miettiä, mitä todella tarvitsee. Kaikkea kuluttamaansa ei tarvitse ostaa uutena. Oman kulutuksensa jälkiä kannattaa pyrkiä seuraamaan. Kuluttaa voi ekologisemmin, vähemmän ja eettisemmin.

Harkittua kulutusta edistääkseen Luonto-Liitto järjestää vuosittain Älä osta mitään -päivän. Nettisivun (alaosta.fi) materiaaleista löydät myös ohjeita, joilla voit helposti tulla fiksummaksi kuluttajaksi. Monesta eettisestä kuluttajasta koostuu eettisempi maailma. Koko maapallon tasolla on myös keksittävä erilaisia kokonaiskulutusta hillitseviä ratkaisuja, kuten vaikkapa vähäpäästöisempää liikennettä ja teollisuutta, jotta kulutus on pitkällä tähtäimellä kestävässä kantimissa. Poliitikkojen on rohkaistava tai velvoitettava yrityksiä ekologisempaan ja eettisemmän tuotantoon, yritysten on toimittava vastuullisemmin, ja kuluttajien on kulutettava harkitummin.

Kuluttaminen ei silti ole ainoa tapa olla aktiivinen kansalainen ja tehdä jotain kestävämmän ja oikeudenmukaisemman kaupan ja koko maailman puolesta. Viimeisessä luvussa opit lisää tapoja vaikuttaa!

Kampanjointia vero-oikeuden mukaisuuden puolesta.

7. Monta tapaa vaikuttaa

Jokainen meistä osallistuu maailman muuttamiseen johonkin suuntaan joka päivä. Hauskinta se on yhdessä! Tutustu eri tapoihin vaikuttaa omaan lähiympäristöön, kaupunkiin, maahan tai lopulta maailmaan, ja löydä oma tapasi toimia!

VALTA ON SINULLA

Yhden ihmisen valinnat eivät vielä paljon vaikuta, mutta kun yksi ihminen kertoo asioista perheelleen ja ystävilleen ja saa heidätkin toimimaan, vaikutus kasvaa hetkessä huomasti. Oma vaikutusvaltaansa ei siis kannata aliarvioida. Yksin voi tuntua hankalalta muuttaa maailmaa, mutta mietipä vaihtoehtoa: Mitä jos kaikki ajattelisivat, ettei asioille voi tehdä mitään, ja suhtautuisivat välinpitämättömästi vaikkapa luontoon pääseviin myrkyllisiin aineisiin ja omia kulutustavaroitamme tuottavien työnteekijöiden oloihin? Olisivatko asiat paremmin, jos kukaan ei välittäisi, millaisia ongelmia kulutuksemme aiheuttaa?

Ongelmien edessä ei silti kannata lannistua. Maapallo ei kaipa ihmisten syyllisyyttä tai ahdistusta vaan aktiivisia kansalaisia, luovia ja rohkeita ratkaisuja sekä uskoa tulevaisuuteen. Tiesitkö muuten, että ihmiset, jotka osallistuvat aktiivisesti yhteisönsä toimintaan ja kehittämiseen, ovat keskimääräistä onnellisempia? Osallistuminen siis kannattaa!

Hyvä osoitus joukkovoiman tehokkuudesta nähtiin marraskuussa 2012, kun Detox-kampanja pakotti vaateketju Zaran parantamaan tapansa ja puhdistamaan vaatetuotantonsa ympäristölle ja ihmisille myrkyllisistä ke-

- <Nea>** No kaverit, oletteko valmiita pelastamaan maailman?
- <Saku>** Äh, toi kuulostaa ihan joltain lasten ympäristöagenttiseikkailulta. Mitä sä aiot itse tehdä?
- <Nea>** Aion pyytää vanhempia vaihtamaan Reilun kaupan kahviin ja banaaneihin ja kysyä koulun opettajilta, mitä kahvia opettajanhuoneessa käytetään.
- <Saku>** No, mä ajattelin kyllä lähettää vähän askaspalautetta yhteen liikkeeseen, jotka mainostaa jotenkin, että tyhmä maksaa liikaa... Se kuulostaa vaan jotenkin törkeältä sen jälkeen, kun on kuullut niistä oloista, joissa tavaroita valmistetaan.
- <lida>** Me ajateltiin järjestää tyttöjen kanssa vaatteidenvaihtokirpputori koululla, jos vaan saadaan lupa. Ai niin, ja mä liityin yhteen ympäristöjärjestöön jäseneksi.

mikaaleista. Kaikki tapahtui vain reilussa viikossa.

TULEVAISUUDEN TEKIJÄT

Nykyiset poliitikot, yritysjohtajat ja muut vaikuttavat ihmiset ovat pääosin eläneet lapsuutensa ja nuoruutensa maailmassa, jossa ei vielä kulutettu yli varojen. Muistatko, mitä ylikulutuspäivän aikaistumisesta kerrottiin kirjan alussa? Ei siis ole ihme, että kaikki aikuiset päättäjät eivät ole vielä tajunneet maailman tilaa. Tulevaisuudessa ratkaisuja tekevät tämän päivän lapset ja nuoret, jotka ovat koko elämänsä eläneet maailmassa, jossa kulutetaan liikaa. Nykyään he tietävät paljon enemmän

TEHTÄVÄ 7a

Toimimme yhdessä. Tutustu eri kansalaisjärjestöjen toimintaan esimerkiksi nettisivujen kautta. Vinkkejä saat myös Kepan osallistumiskoneesta osoitteesta kepa.fi/ osallistu. Kirjaa ylös kolme sinun mielestäsi kiinnostavinta järjestöä tai toimintaideaa, jotka niiden sivuilta löydät.

- <Saku>** Mitäs meidän urheilija-aktivisti-Alex aikoo tehdä? Luovutko hampurilaisista vai hienoista lippiksistä?
- <Alex>** No, en vielä kummastakaan, mutta kävin urheilukaupassa kysymässä Reilun kaupan jalkapalloa. Ne oli ihan että häh, mutta pidin niille oppitunnin aiheesta, hahaa... Niin, ja ajateltiin lidan kanssa viettää Älä osta mitään -päivää ihan kahdestaan kynttilän-valossa.
- <Nea>** Höh, mitä?? Seurusteletko te?
- <lida>** Joo... Jäätiin yksi päivä miettimään sitä, mikä tekee ihmisen onnelliseksi jos ei kerran raha ja sitten, no, yksi asia johti toiseen.
- <Alex>** Hm, okei, eiköhän tämä riitä aiheesta tällä kertaa. Meidän pitää lähteä tunnille...
- <Saku>** ...ja sitten vielä pelastamaan maailma. Äh, no niin, se tarttui jo...

ympäristöongelmista ja muista globaaleista (eli maailmanlaajuisista) ongelmista kuin heidän vanhempansa samanikäisinä. Nuoret päättävät myös maapallon kohtalosta. Se voi kuulostaa pelottavan isolta tehtävältä, mutta onneksi ei sentään tarvitse aloittaa tyhjästä. Tietoa ja ratkaisuja on olemassa jo vaikka kuinka paljon, joten tehtävänä on vain saada ihmiset toimimaan ja kasvattaa pienistä puoroista suuri virta!

Kekseliäät ja rohkeat nuoret voivat saada aikaan yllättäviä asioita. Yksi esimerkki on malawilainen William Kamkwamba, joka neljätoistavuotiaana rakensi perheensä pihalle

Esimerkkejä kansalaisjärjestöistä

- eetti.fi
- luontoliitto.fi
- naturochmiljo.fi
- changemaker.fi
- globbarit.fi
- sl.fi
- greenpeace.fi
- maanystavat.fi
- dodo.org
- wwf.fi
- animalia.fi
- miljoaktion.fi
- nuortenakatemia.fi
- nuva.fi

Aktiivisella kansalaistoiminnalla voi vaikuttaa maailman epäkohtiin. Kuvassa vaateeteollisuuden parempien työolojen puolesta kampanjoivia kansalaisia.

Raisa Kyllikki Ranta

tuulivoimalan. Kirjastosta hankkimiensa kirjojen avulla William kehitti pihamaalle myllyn, jonka tuottamalla energialla valaistaan koti ja kastellaan kuivuudesta kärsineet pelot. Tuulimyllyn William rakensi vanhasta romusta, pyöränrungoista ja iskunvaimentimista. Lopulta nuoresta pojasta tuli oikea julkis, joka kutsuttiin jopa Yhdysvaltoihin kertomaan tuulimyllyprojektistaan. (Williamin tarinan löydät YouTubea otsikolla Moving Windmills: The William Kamkwamba story.)

Päätöksiä siitä, millaista maailmaa itse haluaa rakentaa, voi tehdä jo nyt. Voimme valita ainakin osittain, mitä ja kuinka paljon kulutamme. Myös sillä, millaisia valintoja teemme tulevaisuudessa opinnoissa ja työelämässä, on vaikutusta ympäristön ja muiden ihmisten hyvinvointiin.

MONTA TAPAA VAIKUTTA YHDESSÄ

Yhteistyötä paremman tulevaisuuden puolesta voi tehdä muutenkin kuin jo olemassa olevien järjestöjen puitteissa. Oman toimintaryhmän tai kampanjan voi aloittaa vaikkapa omasta koulusta tai omalta asuinalueelta. Monet kaupunginosaliikkeet ovat päättäneet parantaa vaikkapa lähipuistoaan, pelastaa kyläkoulun tai järjestää spontaaneja katupahtumia alueella. Oletko kuullut esimerkiksi Siivouspäivästä? Entä flash mob -tempauksista, kriittisistä pyöräretkistä tai kaupunkiviljelystä? Ne ovat kaikki hyviä esimerkkejä aktiivisesta kansalaistoiminnasta.

Tuntuvatko nämä vaikuttamisen tavat liian kevyiltä? Voidaan myös väittää, että demokratia eli kansanvalta on niin perustavanlaatuinen asia, että huomio pitäisi kiinnittää hauskan yhteisöllisen toiminnan sijaan syviin vallan rakenteisiin ja isoihin kysymyksiin. Kaikki suuret ongelmat, kuten ilmastonmuutos, liikakulutus ja köyhien maiden työntekijöiden huonot työolot ovat suuria haasteita. Pitäisikö meidän pyrkiä vaikuttamaan laajemmin näihin epäkohtiin? Takuulla pitäisi!

Oikeudenmukainen maailma on kaikkien yhteinen asia, ja sen toteutumiseksi tarvitaan monenlaista toimintaa. Toisille riittävät arkipäivän pienet valinnat ja ilahduttavien asioiden toteuttaminen omassa naapurustossa tai kaveripiirissä. Toiset taas haluavat osallistua järjestöjen toimintaan tai kampanjoihin. Osalle omin tapa vaikuttaa löytyy politiikasta tai yritysmaailmasta. Kaikki tavat vaikuttaa ovat tärkeitä!

TEHTÄVÄ 7b

Tulevaisuuden tekijät. Tiedätkö, keneltä on peräisin lause "Ole se muutos, jonka haluat maailmassa nähdä"? Anna mielikuvituksesi lentää vapaasti ja kuvaile tulevaisuuden maailmaa sellaisena kuin sinä haluaisit sen nähdä.

TEHTÄVÄ 7c

Osallistun! Voit olla itse osa muutosta esimerkiksi osallistumalla tapahtumaan tai kampanjaan - liveinä tai netissä. Vinkkejä tapahtumista saat muun muassa edellä mainittujen kansalaisjärjestöjen sivuilta. Alla on myös joitakin ideoita ja ehdotuksia, joista voit lähteä liikkeelle. Voit myös toteuttaa jonkin ihan oman idean.

- Tapahtuma, johon voit osallistua voi olla esimerkiksi Älä osta mitään -päivä, Kriittinen pyöräretki, järjestöjen yhteinen Mahdollisuuksien tori tai muu tapahtuma.
- Yksi tapa osallistua on kysyä käyttämäsi kaupan myyjiltä, mitä he tietävät myymänsä vaateen, jalkapallon tai vaikkapa hedelmien ja vihannesten alkuperästä.
- Netissä voit osallistua esimerkiksi kommentoimalla globaaliin oikeudenmukaisuuteen tai kulutukseen liittyviä blogeja (esimerkiksi kulutus.fi-sivuston kautta) tai käymällä keskustelua Facebook-ryhmässä (kuten Kestävä kulutus). Pelkkä Facebook-tykkääminen ei kuitenkaan riitä!
- Vai kiinnostaako sinua vaikuttaminen poliittikoihin? Globbarit-verkostolla (globbarit.fi) on monia eri kampanjoita, jotka pyrkivät vaikuttamaan globaaliin oikeudenmukaisuuteen. Kampanjoissa on usein mahdollisuus lähettää kampanjakortteja niille tahoille, joihin pyritään vaikuttamaan, esimerkiksi kansanedustajille. Oman alueen kansanedustajiin voi olla yhteydessä muutenkin itseä huolettavista asioista.

• Voit myös kirjoittaa mielipidekirjoituksen sinua mietittävästä aiheesta paikalliseen sanomalehteen. Aiheena voi olla vaikka työntekijöiden olot köyhissä maissa tai Itämeren suojele. Hyviä aiheita ovat myös paikalliset aiheet, kuten pyöräkaistojen vaatiminen kotikaupunkiin tai Reilun kaupan jalkapallojen vaatiminen kaupungin kouluihin tai omaan urheiluseuraan.

Huomaa, että tässä tehtävässä ei riitä, että luet muiden tekstejä tai suunnittelet toimintaa, vaan tällä kertaa sinä saat osallistua ja toimia itse! Yhdessä tekeminen on aina hausempaa ja usein myös tehokasta! Voit siis pyytää perheenjäseniä tai ystäviä mukaan toimintaan kanssasi. Kirjoita tapahtuman jälkeen ylös, mihin osallistuit, ja miten se sujui. Oliko teollasi jotain havaittavia tuloksia? Mitä muuta asian eteen voisit tulevaisuudessa tehdä?

LÄHTEITÄ:

alaosta.fi	motiva.fi
fcfn.org.uk	myfootprint.org
finnwatch.org	polttavakysymys.fi
footprintnetwork.org	puhtaavatvaatteet.fi
ilmasto.org	reilukauppa.fi
kuluttajaliitto.fi	sask.fi
kulutus.fi	sll.fi
luontoon.fi	vesijalanjalki.org
maailmankaupat.fi	vihreapolku.info
maailmantalous.net	wwf.fi
makeitfair.fi	

Teksti

Anni Välikangas
Anna Ylä-Anttila
Katja Hintikainen

Painopaikka

Joutsen Median
Painotalo Oy,
Oulu 2014

Kannen kuvat

Fairphone ja
Bernhard Moser,
Linus Hallgren,
Frédéric Raevens,
Reilu kauppa ry

Kuvitus

Maria Björklund

Arkiset kulutusvalintamme vaikuttavat kaukana maapallon toisella puolella asuvien ihmisten elämään sekä kaikkien yhteiseen ympäristöön ennennäkemättömällä tavalla.

Globaalin kuluttajan oppikirjassa kaverukset Alex, Iida, Nea ja Saku johdattavat pohtimaan luonnonvarojen riittävyyttä, köyhyyden syitä ja työntekijöiden oloja, vastuullisia kulutusvalintoja sekä oman toiminnan vaikuttavuutta. Hyppää mukaan kaverusten keskusteluun ja jatka juttua luokkakavereiden, ystävien tai perheesi kanssa. Ole kriittinen, perehdy asioihin, väitä vastaan, perustele ja ajattele itse!

